

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

7 /1 (Bahar 2020): 742-773.

DİNDARLIK İLE ÖZGECİLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ:
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ İLE YAPILAN BİR ARAŞTIRMA

The Relationship between Religiosity and
Altruism: A Research on University Students

Mehmet Sait AZ

Öğretmen, Mardin Milli Eğitim Müdürlüğü, m.saitaz@hotmail.com, Orcid No: 0000-0002-5838-9501

Muhammet Cevat ACAR

Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi Psikoloji Bölümü, mcacar@artuklu.edu.tr, Orcid No: 000-0002-4222-3101

Hakemler / Referees:

Dr. Öğr. Üyesi Safiye KESGİN/Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Ali ÖNCÜ / Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 03 Mayıs / May 2020
Kabul Tarihi / Accepted: 10 Haziran / July 2020
Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / July 2020
Cilt / Volume: 7
Sayı / Issue: 1
Sayfa/ Pages: 742-773.

Atıf / Cite as: Az, M. Sait ve Acar, M.Cevat. "Dindarlık İle Özgecilik Arasındaki İlişki Üniversite Öğrencileri İle Yapılan Bir Araştırma" [The Relationship between Religiosity and Altruism: A Research on University Stuedents]. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 7/1 (2020): 742-773.

Doi: <https://doi.org/10.17859/pauifd.731273>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Ithenticate intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with Ithenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

www.dergipark.gov.tr/pauifd

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 7 (1) 2020: 742-773

DİNDARLIK İLE ÖZGECİLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ İLE YAPILAN BİR ARAŞTIRMA*

Mehmet Sait AZ** Muhammet Cevat ACAR***

Öz

Bu araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin dindarlık düzeyleri ile özgecilik düzeyleri arasında bir ilişki olup olmadığının belirlenmesidir. Araştırmanın bir diğer amacı da öğrencilerin dindarlık ve özgecilik düzeylerinin cinsiyet, sınıf ve fakülte değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesidir. Bu amaçla Dinsel Yaşayış Ölçeği ile Özgecilik Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma, kotalı ve seçkisiz örnekleme yöntemleri kullanılarak belirlenen 510 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin dindarlık düzeyleri ile özgecilik düzeyleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın bir diğer sonucu ise Cinsiyetin dindarlığın ibadet alt boyutunda ve özgeciliğin tüm alt boyutlarında anlamlı bir farklılığa yol açtığıdır. Sınıf ve fakülte değişkenleri de dindarlığın ve özgeciliğin bazı alt boyutlarında farklılaşmaya yol açmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özgecilik, dindarlık, üniversite öğrencileri, din psikolojisi.

The Relationship between Religiosity and Altruism: A Research on University Students

Abstract

The purpose of this study is to determine whether there is a relationship between the religiosity levels of university students and altruism levels. Another aim of the study is to determine whether students' religiosity and altruism levels differ according to gender, class and faculty variables. For this purpose, the Religious Living Scale and the Altruism Scale were used. The research was carried out with 510 students determined by using quota and random sampling methods. As a result of the research, it has been determined that there is a positive and significant relationship between students' religiosity and altruism levels. Another result of the study is that gender causes a significant difference in the worship sub-dimension of religiosity and in all sub-dimensions of altruism. Class and faculty variables are also the difference in some sub-dimensions of religiosity and altruism.

Keywords: Altruism, religiosity, university students, psychology of religion.

* Bu çalışma, Mehmet Sait AZ tarafından Dr. Muhammet Cevat ACAR danışmanlığında yazılmış olan 'Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi' isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Ayrıca bu çalışma, Mardin Artuklu Üniversitesi Etik kurulunun 15/11/2019 tarih ve 050.06.04-3618 nolu kararı ile etik açıdan uygunluğu onaylanmıştır.

** Öğretmen, Mardin Milli Eğitim Müdürlüğü, m.saitaz@hotmail.com, Orcid No: 0000-0002-5838-9501

*** Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi Psikoloji Bölümü, mcacar@artuklu.edu.tr, Orcid No: 000-0002-4222-3101

STRUCTURED ABSTRACT

According to the findings obtained in this research; There was a positive relationship between students' piety and altruism levels. The Pearson Moments Product correlation analysis was used to examine the relationship between piety and altruism. Accordingly, a positive relationship between religiosity and altruism has emerged at the level of importance. Because worship means doing what is necessary for religious belief. Given the function of worship to make the individual a good person, the social relationships of individuals who perform their worship are also positively affected. Considering the social aspects of altruistic actions, it is inevitable that they are related. According to this result, it should not be overlooked that the effect of religion is a parameter that should not be ignored in order to direct individuals to more altruistic actions. In particular, this aspect may be the subject of study by examining from different perspectives.

When the sub-dimensions of religiosity and altruism were compared, the highest significant positive relationship was between worship and participation in voluntary activities, and then between worship and physical strength help. When the sub-dimensions of religiosity and altruism were compared, the lowest positive relationship emerged between belief and financial aid, then belief and participation in voluntary activities. It was determined that the relationship between worship sub-dimensions of altruism and belief and morality were higher than the sub-dimensions of altruism.

Significant differences were found between students' religiosity and altruism in terms of gender. When the scores of the students in the study group regarding religiousness levels are analyzed, it is seen that the scores of female students regarding the worship dimension are statistically significantly higher than the scores of male students. Belief dimension scores of male students were higher than female students. In moral dimension, it is seen that the scores of female students are higher than the scores of male students. However, this difference is not statistically significant.

Between religiousness and gender, male students' belief levels are higher than female students; It was determined that worship levels of female students were higher than male students. Between altruism and gender, female students were significantly higher than male students in all sub-dimensions of altruism. The fact that girls have higher altruism than boys may be because girls are more emotional than boys. In addition, the way individuals are raised according to gender and social roles may be one of the reasons for this result.

When the average scores of students about altruism are examined, the scores of female students about volunteer activities, financial aid, aid in traumatic situations, help for elderly and patients, help based on physical strength, help in the education process, and the dimensions of help arising from the sense of intimacy, and total altruism scores It is observed that the scores regarding participation in activities, financial aid, assistance in traumatic situations, assistance to elderly and patients, assistance based on physical strength, assistance in the education process, aid dimensions resulting from intimacy, and total altruism scores and total piety scores of male students are statistically significant.

The religiosity sub-dimensions of the Faculty of Islamic Sciences and the total score are significantly higher than the scores of all other faculties except the Faculty of Letters. Although the scores of the students studying in the Faculty of Islamic Sciences are not significant in the scores of the students studying in the Faculty of Letters, they are also at a higher level in numerical terms. The fact that the scores of students studying in the Faculty of Islamic Sciences is higher than other faculties may be related to the education they receive. Students studying at the Faculty of Islamic Sciences generally graduate from Imam Hatip High School. The families of these students are mostly conservative families. The religiosity levels of these students, who are always familiar with religion in both family and education, may be affected.

When the levels of piety and altruism are compared with the faculty variable that students study, a significant difference was found between faculty groups. The

religiosity levels of the Faculty of Islamic Sciences students were significantly higher than the scores of all other faculties except the Faculty of Letters. The religiousness levels of the students of the Faculty of Letters were also significantly higher than the levels of students studying in the other faculty. Among the altruism and faculty variable, the Faculty of Islamic Sciences was significantly higher than other faculties other than the Faculty of Letters. The altruism levels of students studying in the Faculty of Letters were also significantly higher than other faculties. This result may be due to the fact that students in Islamic sciences and faculty of literature are studying in the field of social sciences.

When the levels of religiosity and altruism were compared with the class level variable that students read, a significant difference was found between the class level groups. The religiousness levels of the preparatory class students were significantly higher than those studying in other classes (except 2nd grade). The belief and worship scores of the students studying in the 2nd grade were significantly higher than the scores of the students studying in the 3rd and 4th grades. The fact that students experience higher future anxiety and spend more time on their personal affairs in the last years of university education may be one of the sources of this result.

Keywords: Altruism, religiosity, university students, psychology of religion

GİRİŞ

İnsan yaşamını etkileyen birçok faktör mevcuttur. Bu faktörlerin başında “din” gelmektedir. Din, insanın yaşamını ve davranışlarını hem bireysel hem de toplumsal yönden etkilemektedir. Ayrıca insanların bir arada yaşamasını sağlayan bir takım ahlaki değerler de bulunmaktadır. Dinde önemli bir yeri olan ahlaki değerlerden biri özgeciliktir. Özgecilik, herhangi bir beklenti ve çıkar düşüncesi olmadan yapılan yardım faaliyetidir. Özgecilik aynı zamanda toplumsal dayanışma ve fedakârlığı temsil eden dini bir davranıştır.

Olumlu sosyal davranışlar arasında yer alan özgecilik yapılış şekli bakımından diğer yardım davranışlarından farklılık göstermektedir. Diğerlerinde bu davranışı yapan kişinin niyeti ve karşılık bekleyip beklememesi önemli değilken özgeci davranışta bu çok önem arz etmektedir. Özgecilikte yardım eyleminde bulunan kişinin karşısındakini düşünerek hareket etmesi esastır. Bundan dolayı özgeci davranış ve ahlak arasında yakın bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Kişinin yardım davranışında bulunup bulunmaması ile bireyin niyeti, ahlaki açıdan önem teşkil etmektedir.

Sosyal bilimcilerin yaptığı araştırmalar günümüz insan davranışlarının üzüntü ve endişe verici olduğunu ortaya koymaktadır.¹² Zamanın getirdiği siyasi ve ekonomik sıkıntılar insan yaşantısı üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Teknolojinin hızlı ilerlemesi ve nüfus artışı gibi değişkenlerin sonucunda oluşan ekonomik ve sosyal sorunlar insan davranışlarını olumsuz etkilemektedir.

¹ Nüket Saracel vd., “Psikolojik ve Etik Egoizm Açısından Altı Vakanın Değerlendirilmesi”, *İş Ahlakı Dergisi* 7/1 (2014), 49.

² Ali Şen, “Eğitim ile Bencillik İlişkisi: Dumlupınar Üniversitesi Örneği”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5/7 (2016), 1896.

Materyalist, sadece kendi çıkarını düşünen ve başkasının sorunlarıyla ilgilenmeyen bir kuşağın oluşmasına neden olmaktadır.³

Bu araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin özgecilik düzeyleri ile dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Öğrencilerin özgecilik düzeyleri ile dindarlık düzeylerinin yaş, cinsiyet, fakülte, kaçıcı sınıfta okudukları ve kendilerini dini açıdan nasıl tanımladıkları gibi değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak da araştırmanın bir diğer amacıdır. Bu amaç doğrultusunda dindarlık ve özgecilik kavramları tartışılarak alan araştırmasından elde edilen bulgular tartışılmıştır.

1. Dindarlık ve Özgecilik Kavramları

Dindarlık, din gibi tanımlanması oldukça zor olgulardan biridir. Her bir insanın kişiliğinin farklılığı, dini anlama ve yaşama alanına da etki etmektedir. Aynı din kişisel, sosyal, mezhepsel ve kültürel nedenlerle de farklı algılanıp farklı yaşanmaktadır. Hatta kişinin cinsiyet, yaş ve eğitimi; bilişsel ve duygusal durumu; kırsalda veya şehirde yaşaması; insanın yaşadığı travmatik olaylar ve maddi durum dahi dindarlık yani dinî algılayış ve yaşayış yönüne etki etmektedir. Bu durum, dindarlık tanımlarının hem çoğalmasına hem de farklılaşmasına neden olmaktadır.⁴

Dindarlık ya da diğer bir ifade ile “dinî hayat”, tabiatüstü bir varlıkla ilişkiye giren insanın yaşamını inandığı varlığın öğretilerine göre düzenlemesiyle başlamaktadır. İnsan, bu girişimlerle inandığı varlığa yakınlaşmaya çalışmaktadır. Böylece kişinin dinî hayatı diye adlandırılan alan oluşur. İnsanlar bu yaşam tarzını hayatlarının tüm alanlarına aktarmak için kurumlara da taşırlar. Böylece yüce varlığın rehberliğini kurumsallaştırırlar. İnanan kişi inandığı varlıkla daima karşılıklı ve canlı bir ilişki kurmaktadır. Tabiatüstü varlığa yönelerek, dua ederek veya yardım isteyerek aradaki ilişkiyi dinamik tutar. Dindarlığın üç önemli unsuru vardır. Birincisi akıl ötesi ve tabiatüstü bir varlık düşüncesidir. İkincisi, buna inanan ve kabul eden insandır ve üçüncüsü de inandığı ve kabul ettiği varlığın istek ve tavsiyelerine göre hayatın şekillendirilmesidir ki buna dinî hayat denmektedir.⁵

Dindarlığı, dinî inanç ve değerlerinin çeşitli tutum ve eylemlerle belirli zaman ve mekânda bireysel veya toplumsal olarak yaşantıya dökülmesi şeklinde tarif edilmektedir.⁶ Diğer bir ifadeyle dindarlık, dinî öğretilerin insan hayatında pratiğe dönüşmesidir. Bu, dini dindarlıktan ayıran farktır. Dindarlığın temelinde inanç vardır. İnanç kişiyi ibadetler konusunda harekete geçiren ama bizatihi görünmeyen kısımdır. Kişinin imanı doğrudan ölçülemediği için dinin tezahürü olan ibadetler ve davranışlar açısından dindarlık yönü ortaya konmaya çalışılır.

³ Sırrı Akbaba, *Grupla Psikolojik Danışmanın Sosyal Psikolojik Bir Kavram Olan Özgecilik Üzerindeki Etkisi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994), 2.

⁴ Ali Köse - Ali Ayten, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2013), 111, 112.

⁵ Faruk Karaca, *Din Psikolojisi* (Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 2011), 75, 76.

⁶ Muhammed Kızılgeçit, *Din Psikolojisinin 100'ü* (Ankara: Otto Yayıncılık, 2017), 16.

Dinler tarafından teşvik edilen ve övülen bir eylem olan özgecılık (diğerkamlık/alturizm) davranışı da dindarlığın etki boyutunun bir yansıması olarak ortaya çıkabilmektedir.⁷⁸⁹ Özgecılık, diğer insanların ihtiyaçlarına eğilim yani egoizmin zıttı olarak tanımlanmıştır.¹⁰ Piliavin ve Charning'e göre özgecılık, bireyin kendi arzu, istek ve ihtiyaçlarından çok başkalarının ihtiyaçlarını giderme eğilimi gösteren değerler ve davranışlardır.¹¹ Özgecılık kavramı prososyal davranış ana başlığı altında yardım etme ile birlikte ele alınmaktadır. Yardım etme de başkasının iyiliğini, refahını düşünmeyi ve onu desteklemeyi içine alan eylemler olarak tarif edilmektedir. Yardım etme davranışında, yardımı yapan insanın niyeti ve bu yaptığı yardımdan bir menfaat kazanıp kazanmaması önemli değilken özgecilikte niyet ve karşılıksız yapması önemlidir.¹²

Özgecılık insanın var olduğu günden itibaren gündemde olan bir değerdir. Özgecılık insanların bir arada yaşamalarının doğal bir sonucudur. Sosyal bir yönü olan insanların birbirlerine yardım etmeden ve birbirlerini düşünmeden sadece kendi çıkarlarını düşünerek yaşamaları, toplumsal düzenin yok olmasına ve kaostan hâkim olmasına neden olacaktır. Ayrıca özgecılık kavramının ortaya çıkması ya da bilimsel olarak işlenmesi yakın zamana tekabül etse de bu davranış farklı kavramlarla kutsal metinlerde ifade edilmektedir. Kutsal metinlerde ya da toplumsal hayatta özgecılık kavramı yerine; fedakârlık, isâr, yardım etmek, iyilik yapmak, iyilikseverlik, diğerkamlık, hasbîlik, erdemli davranış... gibi kavramlar kullanılmaktadır.

Din, kutsal düşüncesine dayalı olan ve mensuplarını sosyal bir topluluk dairesinde bir araya getiren inançlar, işaretler ve pratikler kümesi şeklinde tanımlanmaktadır. Din, aynı şekilde insanın tutum ve eylemlerini düzenlerken biçtiği değerler ve gündelik hayattaki yol göstericisi olarak önemli rolleri üstlenmektedir.¹³

İnsanlık tarihi kadar eskiye dayanan din, bireyleri ve toplumları olumlu ya da olumsuz anlamda etkileyen önemli etkenlerden biri olmuştur. Her topluluk muhakkak bir dine bağlıdır.¹⁴ Din, bireysel ve toplumsal hayatı, bir dünya anlayışı

⁷ Feyzu'l Furkan Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali, çev. Hasan Tahsin Feyizli (İstanbul: Server İletişim, 2013), et- Tevbe, 9/60.

⁸ Kitab-ı Muhaddes. Eski ve Yeni Ahid (İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 1995), Luka, 6/38.

⁹ Kitab-ı Muhaddes. Eski ve Yeni Ahid, 1/3941.

¹⁰ Recep Batu Günör, *Modern Ahlak Felsefesinde Özgecılık* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 16.

¹¹ Durmuş Ümmet, *Üniversite Öğrencilerinde Özgecılık Davranışının Transaksyonel Analiz Ego Durumları ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012), 16.

¹² Haluk Yavuzer vd. "Öğretmen Özgeciliği Ölçeği: Geliştirme, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 6/3 (2006), 961.

¹³ Celil Abuzar, "Dinin Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkisi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (2011), 147.

¹⁴ Keskin, Y. Mustafa. "Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme". *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/2 (2014), 11.

etrafında şekillendirmektedir. Din, kişi ve toplumun içine nüfuz ederek, bazı kurallar/normlar koyarak istendik şekilde düzenlemektedir. Ayrıca din, değişim ve gelişimin önünde ya engel olmuş ya da buna öncülük etmiştir. Bazen de din, toplumun değer ve normlarından etkilenerek farklı bir kişilik kazanabilmektedir.¹⁵

Birey diğer insanlarla her daim iletişim ve ilişki içindedir. Sağlıklı ve huzurlu bir ilişki ve iletişim için insanların birbirleriyle belirli kurallar ve ahlaki değerler çerçevesinde yaşamaları gerekmektedir. Yardımseverlik, empati, fedakârlık, îsâr, paylaşma, iş birliği, gözetme, koruma/kollama ve yardımcı olma gibi ahlaki değerler toplumların sağlıklı ve huzurlu iletişim kurmalarını sağlamaktadır. Bu ahlaki değerlerin her ne kadar kültürel yönleri olsa da en temelde dinlerin ortaya koyduğu kurallara dayanmaktadır.¹⁶ Din yaşantı haline gelerek hem bireyin hem de toplumun hayatına etki ederek gelişimini sağlamaktadır. Beslenme kültüründen adap kurallarına, bireyin ahlaki kişiliği ve eylemlerinden toplumsal ilişkilere kadar din etkisini göstermektedir.¹⁷

2. İlgili Çalışmalar

Ümmet, yaptığı çalışmada üniversite öğrencilerinin özgeciliği davranışlarını onların Transaksiyonel Analiz Ego durumları ve yaşam doyumu bağlamında incelemiştir. Öğrencilerin özgeciliği düzeylerini çeşitli demografik özelliklerine göre değişip değişmediği araştırmasının amaçları arasındadır. Türk kültürüne uygun olarak Özgeciliği Davranış Ölçeği geliştirmiş, araştırmaya uygun olarak Kişisel Bilgi Formu, Transaksiyonel Analiz Ego Durumları Ölçeği ve Yaşam Doyumu Ölçeği kullanılarak Marmara Üniversitesine bağlı farklı fakültelerden oluşan toplam 536 öğrenci ile çalışılmıştır. Araştırmada özgeciliği toplam ve alt boyutlarında İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin diğer fakültelerde okuyan öğrencilerden anlamlı derecede daha yüksek puanlar aldığı, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha özgeciliği olduğu sonucuna ulaşmıştır.¹⁸

Yapılan başka bir çalışmada yazarlar sosyal hizmet bölümünde okuyan öğrencilerin empatik eğilim ve özgeciliği düzeyleri arasında bir ilişki olup olmadığını tespit etmek istemişlerdir. Empatik eğilim ile özgeciliği düzeylerinin cinsiyet, sınıf düzeyi, sosyal çevre ve bölüme isteyerek gelip gelmeme değişkenleri açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemişlerdir. Araştırmanın en önemli bulgusu Sosyal Hizmet Bölümü öğrencilerinde özgeciliğin empatik eğilimin anlamlı

¹⁵ Abuzar, "Dinin Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkisi", 146.

¹⁶ Harputlu, İlke. *Dini Tutum ve Özgeciliği İlişkisi* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 47.

¹⁷ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 55.

¹⁸ Ümmet, *Üniversite Öğrencilerinde Özgeciliği Davranışının Transaksiyonel Analiz Ego Durumları ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi*, 4.

bir yordayıcısı olduğunu ve öğrencilerin empatik eğilim ile özgecılık düzeyleri arasında orta düzeyde ve pozitif anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmeleridir.¹⁹

Kasapoğlu, yaptığı çalışmada üniversite öğrencilerinin iyilik hâli ve özgecılık düzeyleri arasındaki ilişkileri belirlemiş ve özgecılık ile iyilik hâli düzeylerinin bazı sosyo demografik değişkenler olan cinsiyet, sınıf düzeyi, fakülte, doğum sırası ve sosyal çevre açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemiştir. Araştırmanın örneklemini Malatya İnönü Üniversitesinde öğrenim gören 778 öğrenciden meydana gelmektedir. Araştırmanın sonuçlarına göre, üniversite öğrencilerinin toplam iyilik hâli ve iyilik hâli alt boyutları ile özgecılık düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu, özgecılık ile özgeciliğin alt boyutlarının iyilik hâlinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu saptamıştır.²⁰

Onatır, çalışmasında öğretmenlerde özgecılık ile değer tercihleri arasındaki ilişkiyi konu edinmiştir. Bu çalışmada İstanbul şehrinin Anadolu yakasında bulunan özel ve devlet okullarında ilköğretim ve ortaöğretimde çalışan 341 öğretmen örneklem olarak seçilmiştir. Bu çalışmayla öğretmenlerin özgecılık alt boyutları, özgecılık toplam puanlarının ve demografik özellikleri arasındaki ilişkinin varlığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğretmenlerin değerler ölçeği alt boyutları ile öğretmen özgecılık ölçeği alt boyutları arasındaki ilişkinin var olduğu tespit edilmiştir.²¹

Avcı vd. (2013) yaptıkları Yapılan başka bir çalışmada hemşirelik öğrencilerinin özgecılık ve empatik eğilim düzeylerinin ortalamasının üzerinde çıktığını, empatik eğilim ve özgecılık düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu saptanmıştır. Ebeveyni okuryazar olmayan, babası çalışmayan ve yakın arkadaşı olmayan öğrencilerin özgecılık düzeylerinin anlamlı düzeyde düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.²²

Ayten, çalışmasında, yardım etme davranışları, dindarlık ve hayat memnuniyeti ilişkisini, İstanbul'dan toplanan 230 kişilik bir çalışma grubundan elde edilen veriler çerçevesinde ele almıştır. Regresyon analizinde dindarlığın hem yardım etme hem de hayat memnuniyeti üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine

¹⁹ Muhammet Cevat Acar- Hıdır Apak, "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi* 28/1 (2017), 104.

²⁰ Figen Kasapoğlu, *İyilik Hali ve Özgecılık* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2017).

²¹ Melahat Onatır, *Öğretmenlerde Özgecılık ile Değer Tercihleri Arasındaki İlişki (İstanbul ili, Anadolu Yakası Örneği)* (İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 20.

²² Dilek Avcı vd. "Hemşirelik Öğrencilerinde Empati-Özgecılık İlişkisi ve Özgeci Davranışın Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi* 2 (2013), 111.

bulgulara göre empati ve dindarlığın yardım etme ve hayat memnuniyeti ilişkisinde arabulucu faktörler olduğu tespit edilmiştir.²³

Khalınbaylı ve Taş çalışmalarında üniversite öğrencilerinin özgecilik ve mükemmeliyetçilik anlayışları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre, üniversite öğrencilerinde özgecilik davranışı ve mükemmeliyetçilik arasında anlamlı ilişkilerin olduğu saptanmıştır. Ayrıca kadınların erkeklerden daha fazla özgeci davranışta bulundukları, yaşı küçük olan üniversite öğrencilerinin büyük olanlara göre daha az özgeci davranış gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır.²⁴

Başka bir çalışmada ise öğretmen adaylarının öğretmenliğe ilişkin tutumları özgecilik ve atılganlık düzeyleri açısından incelemiştir. Yapılan araştırma sonucunda, yüksek düzeyde özgeci olanların düşük düzeyde özgeci olanlara göre öğretmenliğe ilişkin daha olumlu tutuma sahip oldukları, atılgan olan kişilerin çekingen olanlara göre daha özgeci oldukları ve öğretmenliğe ilişkin tutumlarda, kadınların erkeklere göre daha yüksek puan aldıkları sonucuna ulaşılmıştır.²⁵

Yıldırım ve Topçuoğlu yaptıkları çalışmada üniversite öğrencilerinin özgecilik tutumlarının belirlenen demografik değişkenlere (cinsiyet, sınıf düzeyi, sosyoekonomik düzey, bölüm) göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmışlardır. T testi ve One-Way Anova analizleri sonucunda özgecilik tutumlarının sadece bölüme göre farklılık gösterdiği cinsiyet, sınıf düzeyi ve sosyoekonomik düzeye göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.²⁶

Bir diğer çalışmada ise yaptığı çalışmada yüksek din öğrenimi gören ilahiyat fakültesi öğrencilerinin değer yönelimleri ve dindarlık-değer ilişkisi araştırılmıştır. Araştırma bulguları, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin iyilikseverlik, güvenlik ve uyma değerlerine yüksek; hazcılık ve uyarılım değerlerine ise daha düşük düzeyde önem verdiğini tespit etmiştir. Bulgular dindarlığın; gelenek, iyilikseverlik, uyma, başarı, evrenselcilik ve güvenlik değerleriyle anlamlı pozitif; hazcılık değeriyle ise anlamlı negatif ilişkili olduğunu saptamıştır. Diğer taraftan sosyo-demografik faktörler,

²³ Ali Ayten, "The Relationship between helping behaviors, religiosity and life satisfaction. A case study on Turkish Muslims". *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 3 (2017), 17.

²⁴ Kamala Khalınbaylı – Besra Taş, "Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik ve Mükemmeliyetçilik Anlayışı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 14/20 (2019), 1577.

²⁵ Esra İşmen – Armağan Yıldız, "Öğretmenliğe İlişkin Tutumların Özgecilik ve Atılganlık Düzeyleri Açısından İncelenmesi". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 42 (2005), 161.

²⁶ Musa Yıldırım – Pınar Topçuoğlu, "Özgeciliğin Çeşitli Demografik Değişkenlerle İncelenmesi: Sakarya Örneği", *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 32 (2016), 47.

ilahiyat fakültesi öğrencilerinin değer yönelimlerinde farklılıktan çok benzerliğe işaret etmiştir.²⁷

Literatüre bakıldığında çoğu araştırmada dindarlık ve özgecılık başka durumlarla karşılaştırılmıştır. Ancak dindarlık ve özgecılık ilişkisini inceleyen bir çalışma bulunmamıştır. Dinin sosyal hayatın her alanına etkisi vardır. Hem bireysel hem de toplumsal yönü olan dinin birlik ve beraberlik için yardımlaşma, empati, sağduyulu olmak gibi birçok şeyi tavsiye eden ahlaki yönü de bulunmaktadır. Bir bakıma din, özgeciliği de içine almaktadır. Bireylerin dindarlık ve özgeci eylemlerini ölçmek ayrıca bu eylemlerin birbiriyle ilişkisini araştırarak bu boşluk doldurulmak istenmektedir.

3. Yöntem

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bu araştırmanın evrenini Mardin Artuklu Üniversitesinde lisans düzeyinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini, 2019-2020 eğitim-öğretim yılında bu üniversitenin çeşitli fakültelerinde ve bölümlerinde okuyan hazırlık sınıfı, 1, 2, 3 ve 4. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Mardin Artuklu Üniversitesindeki bu örnekleme Edebiyat Fakültesi, İslami İlimler Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesiyle Mühendislik ve Mimarlık Fakültelerinde öğrenim gören 200 erkek ve 310 kadın olmak üzere toplam 510 üniversite lisans öğrencisi üzerinden kotalı ve seçkisiz örneklem yoluyla bir alan araştırması yapılarak bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

Bu araştırma, İlişkisel Tarama Modelinin kullanıldığı bir araştırmadır. İlişkisel araştırma modeli ile değişkenler arasındaki ilişkileri Dini Yaşayış Ölçeği ve Özgecılık Ölçeği ile ilişkinin düzeyinin belirlenmesine ve muhtemel sonuçların tahmin edilmesine çalışılmıştır. Yapılacak bu çalışma için araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet, fakülte, sınıf, doğum sırası ve sosyal çevrelerine göre dağılımları tespit edilerek çalışmada tablo şeklinde verilecektir. Araştırmanın amaçları doğrultusunda, değişkenleri incelemek ve genel bir durum tespiti yapmak için nicel yöntemlerden anket tekniği uygulanmıştır.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyo- Demografik Özellikleri

Değişkenler		Frekans	%
Cinsiyet	Kadın	310	60,7
	Erkek	200	39,2
Yaş	17 ve Altı	3	0,58

²⁷ Ali Ulvi Mehmetoğlu, “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (M.Ü. İlahiyat Fakültesi Örneği)”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2006), 145.

	18	9	1,76
	19	74	14,5
	20	93	18,2
	21	118	23,1
	22	92	18,0
	23	67	13,1
	24 ve Üstü	54	10,5
Fakülte	Edebiyat Fak.		
	Müh. ve Mim. Fak.	103	20,1
		104	20,3
	İslami İlimler Fak.	102	20,0
	Sağlık Bil. Fak.	101	19,8
	İkt. ve İdari Bil. Fak	100	19,6
Sınıf	Hazırlık Sınıfı	17	3,3
	1. Sınıf	126	24,7
	2. Sınıf	116	22,7
	3. Sınıf	144	28,2
	4. Sınıf	107	20,9
Algılanan Dini Durum	Dini inancım var ve dinin gereklerini tam olarak yerine getiririm.	221	43,33
	Dini inancım var ve dinin gereklerini kısmen yerine getiririm.	243	47,64
	Dini inancım var ve dinin gereklerini		

	yerine getirmem.	30	5,88
	Dini inancım yok.	16	3,13
Toplam		510	100

Tablo 1 incelendiğinde örneklem grubundaki kadın öğrencilerin (%60,7) sayıca erkek öğrencilerden (%39,2) fazla olduğu dikkat çekmektedir. Öğrencilerin yaş oranına bakıldığında yoğunluğun en fazla 21 yaşında olan (%23,1), en az ise 17 ve altı yaş (%0,58) ile 18 yaş olan (%1,76) öğrencilerden oluşmaktadır. Fakülte bazında ise kotalı örneklem kullanıldığı için dağılım genel itibarıyla birbirine yakındır. Örneklem alınan öğrencilerin sınıf düzeyleri oranı ise en fazla 3. sınıf öğrencilerinden (%28,2), en düşük ise hazırlık sınıfı öğrencilerinden (%3,3) oluşmaktadır. Bunun nedeni de araştırma yapılan fakülteler arasında sadece İslami İlimler Fakültesinde hazırlık sınıfının olmasıdır. Öznel dindarlık durumunda ise öğrencilerin %97'sinin dinî inancının olduğunu ancak dinin gereklerini yerine getirme noktasında farklılık olduğunu göstermektedir.

3.1. Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan sosyo demografik veri formu, Kayıklık ve Kalgı tarafından geliştirilen Dinî Yaşayış Ölçeği²⁸ ve Ümmet vd. tarafından geliştirilen Özgecilik Ölçeği²⁹ kullanılmıştır.

3.1.1. Dinî Yaşayış Ölçeği

Dinî Yaşayış Ölçeğinin orijinal hâli Kayıklık tarafından geliştirilmiştir. Dinî Yaşayış Ölçeği, 36 madde ve üç alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek; inanç, ahlak ve ibadet olmak üzere üç boyuttan ve her boyut da on ikişer sorudan oluşmaktadır. Her boyut için en düşük puan 12, en yüksek puan 84'tür. Dinsel Yaşayış Ölçeği'nin güvenilirliği, iç tutarlık (Cron-bach Alpha) katsayısı ile hesaplanmıştır. Ölçeği oluşturan maddelerin iç tutarlık katsayısı 0.930 olarak bulunmuştur. Ayrıca her bir faktörün iç tutarlık katsayısı kendi içerisinde hesaplanmıştır. Buna göre Faktör-1, Faktör-2 ve Faktör-3'ün iç tutarlılık katsayısı sırasıyla 0.982, 0.937 ve 0.875 olarak hesaplanmıştır. Üç boyutlu otuz altı maddelik "Dinsel Yaşayış Ölçeği"nin kuramsal yapısını test etmek için "Doğrulamalı Faktör Analizi-DFA (Confirmatory Factor Analysis-CFA)" yapılmıştır. Üç faktörlü DYÖ için yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin döndürülmüş faktör yük değerleri 0.390- 0.970 arasında değişmektedir. Ayrıca ölçeğin inanç faktörü toplam varyansın %29.265'ini, ahlâk

²⁸ Hasan Kayıklık – Mehmet Emin Kalgı, "Dinsel Yaşayış Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2017), 14.

²⁹ Durmuş Ümmet vd., "Özgecilik (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması", *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (2013), 314.

faktörü %20.528'ini ve ibadet faktörü %14.801'ini açıklamaktadır. Her üç faktörün birlikte açıkladığı toplam varyans ise %64.594'tür. Kapsam geçerlik çalışması için alanında uzman olan dokuz araştırmacının görüşüne başvurulmuş ve elde edilen analizler sonucunda ölçeğin "Kapsam Geçerlik İndeksi (KGI)" 1.17 olarak bulunmuştur (Kayıklık ve Kalgı, 2017: 8-12). Bu çalışmada Dinî Yaşayış Ölçeği'nin Cronbach Alpha değeri .975 olarak hesaplanmıştır. Yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışmaları sonucundan Dinî Yaşayış Ölçeği'nin, bireylerin dindarlık düzeylerini ölçen geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçekteki her bir ifade katılımcıların düşüncelerini yüksek derecede ortaya koymaları için 7'li likert tipi derecelendirme ile yapılmış ve her maddeye en düşük bir (1) en yüksek yedi (7) puan verilerek hesaplanmıştır: Buna göre otuz altı (36) maddelik DYÖ'de bir kişinin alabileceği en düşük puan otuz altı (36), en yüksek puan ise iki yüz elli iki (252)'dir. Yüksek puanlar dindarlık düzeyinin yüksek, düşük puanlar dindarlık düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir.³⁰

3.1.2. Özgeciliğin Ölçeği

Çalışmamızda yer alan öğrencilerin özgeci davranışlarını ölçmek için Ümmet vd. tarafından geliştirilen "Özgeciliğin Ölçeği" kullanılmıştır. Bu ölçeğin geliştirme çalışmasında açılımlayıcı faktör analizi kullanılmış, kriter geçerliği çalışması yapılmış, madde ayırt edicilikleri belirlenmiş ve Cronbach Alpha güvenirlik sayısı hesaplanmıştır. Bu ölçek 38 madde ve 7 alt boyuttan oluşmaktadır. 38 maddelik ölçek, 7 alt boyutta toplanmış olup ve bu boyutlar; gönüllü faaliyetlere katılma, maddi yardım, travmatik durumlarda yapılan yardım, yaşlı/hastalara yapılan yardım, fiziksel güce dayalı yardım, eğitim sürecinde yardım ve yakınlık duygusundan kaynaklanan yardım şeklindedir. Bireylerin günlük yaşamlarında Özgeci (yardım etme) eğilimlerini ölçmeyi amaçlayan Özgeciliğin Ölçeği Likert tipi bir ölçek olup 1 ile 5 arası dereceleme ile cevaplanmaktadır.³¹

4. Bulgular, Yorum ve Tartışma

4.1. Dindarlık ve Özgeciliğin İlişkisi

Araştırmanın temel amaçlarından biri olan dindarlık ile özgeciliğin arasındaki ilişkinin saptanması amacıyla basit korelasyon analizi yapılmıştır. Analize ilişkin sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Dindarlık ve Özgeciliğin Arasındaki İlişkiye Ait Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişken	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.İnanç	1											
2.Ahlak	,778**	1										

³⁰ Kayıklık – Kalgı, "Dinsel Yaşayış Ölçeği", 6-7.

³¹ Ümmet vd., "Özgeciliğin (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması", 312.

dinin etkisi ile iyilikseverlik arasında³³ ve Karaca (2008) da dindarlık ile iyilikseverlik arasında pozitif yönlü olumlu bir ilişki olduğunu³⁴ saptamışlardır.

Dindarlık alt boyutları ile özgecilik alt boyutları karşılaştırıldığında en yüksek anlamlı pozitif ilişki ibadet ile gönüllü faaliyetlere katılma boyutları arasında ($r=,558$), daha sonra da ibadet ile fiziksel güce dayalı yardım ($r=,494$) arasında olmuştur. Dindarlık alt boyutları ile özgecilik alt boyutları kıyaslandığında en düşük pozitif yönlü ilişki ise inanç ile maddi yardım ($r=,148$) daha sonra da inanç ile gönüllü faaliyetlere katılma ($r=,195$) arasında ortaya çıkmıştır. İbadetin özgeciliğin alt boyutları ile ilişkisinin inanç ve ahlakın özgeciliğin alt boyutları ilişkisinden daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir.

Dindar olmanın kişisel manada inanç ve ibadet boyutu ile ilişkisi olduğu kadar ahlaki yönü de vardır; yani bir anlamda dindar olmak diğer insanlarla iyi geçinmeyi, sağlıklı ilişki kurmayı ve başkalarına yardım etmeyi de gerektirmektedir. İnancı sağlam bir bireyin ibadetlerini de tam yapmaya çalışacağı aşikârdır. İbadetin dinin teorik metinlerinde açıklanan inanç konularının pratik alanda uygulanması ve gerçekleşmesi olduğunu belirterek kaynağını dinî tecrübeden alan her davranışın dinin pratik anlatımı olarak görülmesi gerektiği ifade edilmektedir.³⁵

Dinî kaynaklarda bencilliği engellemeye yönelik tavsiyeler vardır. Örneğin, Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetlerde şöyle ifade edilmektedir: "Kitaptan sana vahyedilenleri oku, namazı özenle kıl; kuşkusuz namaz hayâsızlıktan ve kötülükten meneder, Allah'ı anmak her şeyden önemlidir. Allah yaptıklarınızı bilir."³⁶ "Kendileri, ona duydukları sevgiye rağmen yemeği, yoksula, yetime ve esire yedirirler."³⁷ İslam Peygamberi Hz. Muhammed bu konuda şöyle buyurmaktadır: "Kendisi için en hayırlı amel hangisidir diye sorulunca, yemek yedirmeniz ve tanıdığınıza ve tanımadığınıza selam vermenizdir." cevabını vermiştir³⁸, "Sizden biriniz kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe kâmil bir şekilde iman etmiş olamaz."³⁹ "...kim bir (din) kardeşinin ihtiyacını karşılarsa Allah da onun ihtiyacını karşılar, kim bir Müslüman'ın üzüntü ve sıkıntısını giderirse Allah da onun kıyamet günü üzüntü ve sıkıntısını giderir."⁴⁰ Kur'an-ı Kerim ve hadislerde buna benzer birçok örnek bulunmaktadır.

³³ Zeynep Özcan – H. Kübra Erol, "Üniversite Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (Karabük Örneği)". *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 4 (2017), 934.

³⁴ Rüveyda Karaca, *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 94.

³⁵ Yusuf Çelik, "Kur'an'da İbadet", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (2014), 210.

³⁶ Ankebut 29/45.

³⁷ İnsan 76/8.

³⁸ Mehmet Emin Özafşar vd., *Hadislerle İslam Hasbîlik ve İsar Bölümleri*, 3. Cilt. (Ankara DİB Yayınları, 2015), Buhari, 3/289 (Hadis No. 12).

³⁹ Buhârî, "İman", 13.

⁴⁰ Buhârî, "İstifrad", 1115.

İslam dini; yardımlaşma, hediyeleşme, tasadduk, selamlaşma, karz-ı hasen (Allah rızası için borç verme) gibi davranışları telkin ederken bencillik, haset ve hırs gibi olumsuz davranışları yasaklamaktadır. Dinin temel ibadetleri olan zekât, hac ve kurban gibi ibadetler ile toplumsal dayanışma ve kaynaşmayı da sağlamaktadır. Korelasyon analiz sonuçlarında dindarlık, özgeciliğin ve her ikisinin alt boyutları arasında pozitif yönlü bir ilişki çıkmıştır. Çünkü din, müntesiplerine başkalarına karşı yardım etmeyi yani özgeci davranışta bulunmayı tavsiye etmektedir.

2.2. Cinsiyet Değişkenine Göre Dindarlık ve Özgeciliğin Düzeyleri

Çalışma kapsamındaki üniversite öğrencilerinin dindarlık ve alt boyutlarının puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşma durumlarını belirlemek için t testi uygulanmış ve bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Cinsiyet Değişkenine Göre Dindarlık Puanları T Testi Sonuçları

	Değişken	N	X	S	F	P
İnanç	Erkek	200	78,71	14,89	,522	,47
	Kadın	310	77,61	13,75		
Ahlak	Erkek	200	74,67	15,59	1,34	,24
	Kadın	310	75,60	14,27		
İbadet	Erkek	200	63,93	20,41	14,54	,000*
	Kadın	310	65,35	16,85		
Dindarlık toplam	Erkek	200	217,31	44,81	1,74	,18
	Kadın	310	218,57	40,33		

*P<,05

Çalışma grubundaki öğrencilerin dindarlık düzeylerine ilişkin puanlarına bakıldığında kız öğrencilerin ibadet boyutuna (X=65,35) ilişkin puanlarının erkek öğrencilerin puanlarına göre (X=63,93) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir. Erkek öğrencilerin inanç boyutu puanları (X=78,71) kız öğrencilerin puanlarından (X=77,61) daha yüksek çıkmıştır. Ahlak boyutunda ise kız öğrencilerin puanlarının (X=75,60) erkek öğrencilerin puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tablo 3'teki veriler göz önünde bulundurulduğunda erkek öğrencilerin inanç düzeylerinin kız öğrencilerin düzeylerinden daha yüksek olduğu, kız öğrencilerin ise ibadet düzeylerinin erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalarda cinsiyet ve dindarlık arasında farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bu araştırmalarda erkeklerin inanç ve ibadet boyutlarında kızlardan daha yüksek puan

aldıkları tespit edilmiştir.⁴¹ Başka bir çalışmada erkeklerin inanç boyutunda kızlardan daha yüksek puan aldıkları tespit edilerek benzer sonuca ulaşılmıştır.⁴² Yapılan bazı araştırmalarda ise cinsiyete göre dindarlık eğiliminde anlamlı bir farkın olmadığını tespit edilmiştir.⁴³ Kimterin yaptığı araştırma kızların inanç boyutunda anlamlı fark oluşturmada da kızların düzeyi erkeklerin düzeyinden daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca kızların ibadet düzeylerinin erkeklerden anlamlı olarak daha yüksek çıktığı ve etki olarak ifade ettiği ahlak boyutunda da kızların düzeylerinin anlamlı olarak daha yüksek çıktığı ifade edilmiştir. Bununla birlikte kızların fiziksel olarak daha naif olmaları dolayısıyla daha çok sıkıntı yaşamaları ve duygusal olarak daha çok pişmanlık hissetmeleri gibi nedenler de bu sonuçta etkili olmuş olabilir.⁴⁴

Çalışma kapsamındaki üniversite öğrencilerinin özgecilik ve alt boyutlarının puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşma durumlarını belirlemek için t testi uygulanmış ve bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Cinsiyet Değişkenine Göre Özgecilik Puanları t Testi Sonuçları

	Değişken	N	X	S	F	P
Gönüllü faaliyetlere katılma	Erkek	200	24,99	8,12	17,52	,000*
	Kadın	310	25,95	6,30		
Maddi Yardım	Erkek	200	23,06	5,83	17,59	,000*
	Kadın	310	23,77	4,59		
Travmatik Durumlarda Yapılan Yardım	Erkek	200	25,22	4,99	9,72	,002*
	Kadın	310	25,76	3,69		

⁴¹ M. Emin Köktaş, *Türkiye’de Dinî Hayat* (İstanbul: İşaret Yayınları, 1993), 121; Murat Yıldız, *Dini Hayat ile Ölüm Kaygısı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998), 75; Faruk Karaca, *Ölüm Psikolojisi* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2000), 94; Ahmet Onay, *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim* (İstanbul: Dem Yayınları, 2004), 145; Dursun Yener, “Tüketici Etnosentrizmini Etkileyen Bir Faktör Olarak Dindarlık” *Uluslararası İktisadi ve İdari İlimler Dergisi* 6/12 (2014), 71.

⁴² Başak Uçanok, “Çalışma Ahlakının Kontrol Odağı, Dindarlık ve Demografik Değişkenlerle İlişkisi”. *M.Ü. Örgütsel Davranış Anabilim Dalı Bülteni* 9 (2004), 14.

⁴³ Zeynep Özcan, “Empati ve Dindarlık İlişkisi”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi* 5/8 (2016), 2773; Ferdi Kırac, *Dindarlık Eğilimi, Varoluşsal Kaygı ve Psikolojik Sağlık*. (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 109; Ferdi Kırac, “Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık Eğilimi ve Anlam Duygusu”. *Mukaddime* 7 (2013), 177.

⁴⁴ Nurten Kimter, *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 188.

Yaşlı ve Hastalara Yardım	Erkek	200	16,32	3,84	10,67	,001*
	Kadın	310	16,82	2,95		
Fiziksel Güce Dayalı Yardım	Erkek	200	19,49	4,73	6,86,	,009*
	Kadın	310	19,64	4,02		
Eğitim Sürecinde Yardım	Erkek	200	19,89	4,73	7,43	,007*
	Kadın	310	20,16	3,58		
Yakınlık Duygusundan kaynaklanan yardım	Erkek	200	20,09	4,60	17,26	,000*
	Kadın	310	21,06	3,36		
Özgecilik toplam	Erkek	200	149,07	32,29	18,57	,000*
	Kadın	310	153,18	23,28		

*P<,05

Öğrencilerin özgeciliğe ilişkin ortalama puanları incelendiğinde kız öğrencilerin gönüllü faaliyetlere katılma (X=25,95), maddi yardım (X=23,77), travmatik durumlarda yapılan yardım (X=25,76), yaşlı ve hastalara yardım (X=16,82), fiziksel güce dayalı yardım (X=19,64), eğitim sürecinde yardım (X=20,16), yakınlık duygusundan kaynaklanan yardım (X=21,06) boyutlarına ilişkin puanları ile toplam özgecilik puanlarının (X=153,18), erkek öğrencilerinkine göre gönüllü faaliyetlere katılma (X=24,99), maddi yardım (X=23,06), travmatik durumlarda yapılan yardım (X=25,22), yaşlı ve hastalara yardım (X=16,32), fiziksel güce dayalı yardım (X=19,49), eğitim sürecinde yardım (X=19,89), yakınlık duygusundan kaynaklanan yardım (X=20,09) boyutlarına ilişkin puanları ile toplam özgecilik puanlarının (X=153,18) ve erkek öğrencilerin toplam dindarlık puanlarından (X=149,07) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 4'teki veriler göz önünde bulundurulduğunda kız öğrencilerin düzeylerinin özgeciliğin tüm alt boyutlarında ve özgeciliğin toplamında erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Yapılan bu çalışmanın sonucuna uygun birçok araştırma mevcuttur. Bazı araştırma sonuçlarına göre kızların özgecilik düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁴⁵ Bu sonuçlardan farklı olarak yapılan bazı çalışmalarda ise cinsiyetin özgecilik üzerinde anlamlı bir farkını bulunamamış ve deneklerin özgecilik düzeylerini belirlemede cinsiyet faktörünün önemli bir etki oluşturmadığı belirlenmiştir.⁴⁶ Acar ve Apak

⁴⁵ Acar – Apak, “Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, 105; Ümmet, *Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik Davranışının Transaksyonel Analiz Ego Durumları ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi*, 314.

⁴⁶ Akbaba, Grupla Psikolojik Danışma, 94; Erdinç Duru, “Öğretmen Adaylarında Empatik Eğilim Düzeyinin Bazı Psikososyal Değişkenler Açısından İncelenmesi”. *Pamukkale*

kızların erkeklerden daha özgeci eğilimde olmalarının kızların empati eğilimlerin daha fazla olmasına bağlanabileceğini ya da başkalarının duygu ve düşüncelerini anlamada daha yüksek seviyede olabileceğini ifade etmektedir.⁴⁷

Ayten, çalışmasında empatik eğilim bakımından, kadınlar ile erkekler arasında, kadınlar lehine anlamlı bir fark tespit etmiştir. Kadınların başkalarının düşünce ve duygularını anlama, kendilerini onların yerine koyabilme, muhtacın derdiyle dertlenme ve onu ferahlatma eğiliminin erkekler göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.⁴⁸ Yüksel, kız çocuklarının erkekler nazaran daha uyumlu ve daha anlayışlı olması sebebiyle, kızlar sosyal çevre tarafından yönlendirilmektedir. Bu durumun ise kızların empati hislerinde kolaylaştırıcı sebepler arasında olduğunu ifade etmektedir.⁴⁹ Acar ve Apak çalışmalarında kızların erkeklerden daha özgeci olmasını, kızların iletişim becerilerinin, duygusal yapılarının, kendilerini başkalarının yerine koyma ve karşıya bunu anlatma eğilimlerinin erkekler göre üstün olmasından kaynaklanmasına bağlamaktadırlar.⁵⁰

2.3. Öğrencilerin Okudukları Fakültelere Göre Dindarlık ve Özgecilik Düzeyleri

Araştırma kapsamındaki üniversite öğrencilerinin dindarlık ve alt boyutlarının okudukları fakültelere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmış ve bulgular Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Fakülteye Göre Dindarlık Puanları ANOVA Testi Sonuçları

		Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	df	F	P
İnanç	Gruplar arası	8818,26	2204,56	4	11,852	,000*
	Gruplar içi	93934,60	186,00	505		
	Toplam	102752,87		509		
Ahlak	Gruplar arası	12974,48	3243,62	4		,000*

Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 12 (2002), 30; Işıl Mutaftçılar, *Özgecilik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Öğretmen Özgeciliği Üzerine Bir Araştırma* (İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 152; Yıldırım – Topçuoğlu, “Özgeciliğin Çeşitli Demografik Değişkenlerle İncelenmesi: Sakarya Örneği”, 47; Kasapoğlu, *İyilik Hali ve Özgecilik*, 101.

⁴⁷ Acar – Apak, “Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, 106.

⁴⁸ Ali Ayten, *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*. (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009), 114.

⁴⁹ Asuman Yüksel, “İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Empatik Becerileriyle Aile İşlevleri ve Benlik Kavramları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 25 (2009), 153-165.

⁵⁰ Acar – Apak, “Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, 107.

	Gruplar içi	98538,32	195,12	505	16,623	
	Toplam	111512,81		509		
	Gruplar arası	33832,89	8458,22	4		
İbadet	Gruplar içi	137084,49	271,45	505	31,159	,000*
	Toplam	170917,38		509		
	Gruplar arası	150844,28	37711,07	4		
Dindarlık (Toplam)	Gruplar içi	751895,41	1488,90	505	25,328	,000*
	Toplam	902739,70		509		

*P<,05

Tablo 5'e bakıldığında öğrencilerin okudukları fakülteye göre dindarlık düzeylerinin durumlarını belirlemek amacıyla kullanılan ANOVA testi sonuçlarına göre dindarlık toplam puanları ile tüm alt boyutlarında fakülte değişkeni anlamlı bir farklılık yaratmaktadır ($p<,05$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla LSD testi uygulanmıştır. LSD testi sonuçlarına göre;

Tablo 6: Dindarlık Ölçeğinin Fakülte Değişkenine Ait Ortalama Puanları

	N	İnanç	Ahlak	İbadet	Toplam
Edebiyat Fakültesi	103	81,66	80,12	73,29	235,07
Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi	104	72,13	69,00	56,44	197,58
İslami İlimler Fakültesi	102	83,68	81,86	75,17	240,72
Sağlık Bilimleri Fakültesi	101	76,86	74,31	63,00	214,17
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	100	75,92	70,86	55,95	202,73
Toplam	510	78,04	75,23	64,79	218,08

Tablo 6'da ifade edildiği üzere, İslami İlimler Fakültesi ve Edebiyat Fakültesinde okuyan öğrencilerin inanç, ahlak ve ibadet puanları, Mühendislik ve Mimarlık fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde okuyan öğrencilerin puanlarından anlamlı derecede daha yüksektir. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin inanç puanlarının, Edebiyat ve İslami İlimler Fakültesinden anlamlı düzeyde düşük ve Mühendislik ve Mimarlık Fakültesinin puanlarından da anlamlı derecede yüksektir. Sağlık Bilimleri Fakültesinin ahlak puanları, İslami İlimler

Fakültesi ve Edebiyat Fakültesinden puanlarından anlamlı düzeyde düşük ancak Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi puanlarından anlamlı derecede yüksektir.

İslami İlimler Fakültesinin dindarlık alt boyutları ve toplam puanda Edebiyat Fakültesi hariç diğer tüm fakültelerin puanlarından anlamlı derecede yüksektir. İslami İlimler Fakültesinde okuyan öğrencilerin puanları Edebiyat Fakültesinde okuyan öğrencilerin puanlarında da anlamlı derecede olmazsa da sayısal olarak daha yüksek düzeydedir. İslami İlimler Fakültesinde okuyan öğrencilerin puanlarının diğer fakültelerden yüksek olmasının aldıkları eğitimle ilgisi olabilir. İslami İlimler Fakültesinde okuyan öğrenciler genellikle İmam Hatip Lisesi mezunu olmaktadır. Bu öğrencilerin aileleri de çoğunlukla muhafazakâr ailelerden oluşmaktadır. Hem ailede hem de eğitimde din ile sürekli içli dışlı olan bu öğrencilerin dindarlık düzeyleri etkilenmiş olabilir.

Eğitimin dindarlık durumunu etkilemesi çok basite indirgenmemelidir, çünkü alınan eğitimin nitelik ve içeriği bu durumu etkileyen önemli bir unsurdur. İyi bir din eğitimi dindarlık düzeyini olumlu, seküler bir eğitim ise dindarlık düzeyini olumsuz yönde etkilemektedir.⁵¹ Kasapoğlu, yaptığı araştırmada İlahiyat Fakültesinde okuyan öğrencilerin “maneviyat ve iyilik hâli” düzeyi puanlarının diğer fakültelere göre daha yüksek çıkması, araştırmamız için benzer bir sonuç ortaya koymaktadır.⁵² Başka araştırmacılar da araştırmalarında İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dindarlık düzeylerinin diğer fakültelerde okuyan öğrencilere göre daha yüksek olduğunu ortaya koyarak benzer bir sonuca ulaşmışlardır.⁵³

Araştırma kapsamındaki üniversite öğrencilerinin özgeciliği ve alt boyutlarının okudukları fakültelere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmış ve bulgular Tablo 7’de sunulmuştur

Tablo 7: Fakülteye Göre Özgeciliği Puanları ANOVA Testi Sonuçları

	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	Df	F	P
Gruplar arası	2452,47	613,11	4		

⁵¹ Asım Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din, Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*, (Adana: Karahan Kitapevi, 2007), 211.

⁵² Kasapoğlu, *İyilik Hali ve Özgeciliği*, 107.

⁵³ Abdullah Dağcı, *Pozitif Psikoloji Bağlamında Umudun Dindarlıkla İlişkisi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014; Kimter, *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi*; Hüsnü Ezber Bodur - Sezai Korkmaz, “İlahiyat Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi”. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30 (2017), 341.

Gönüllü faaliyetlere katılma	Gruplar içi	23079,89	45,70	505	13,41	,000*
	Toplam	25532,36		509		
Maddi Yardım	Gruplar arası	474,121	118,53	4		
	Gruplar içi	12901,37	25,54	505	4,64	,001*
	Toplam	13375,49		509		
Travmatik Durumlarda Yapılan Yardım	Gruplar arası	219,460	54,86	4		
	Gruplar içi	9000,81	17,82	505	3,07	,016*
	Toplam	9220,27		509		
Yaşlı ve Hastalara Yardım	Gruplar arası	115,135	28,78	4		
	Gruplar içi	5548,33	10,98	505	2,62	,034*
	Toplam	5663,46		509		
Fiziksel Güce Dayalı Yardım	Gruplar arası	420,15	105,03	4		
	Gruplar içi	9045,89	17,91	505	5,86	,000*
	Toplam	9466,04		509		
Eğitim Sürecinde Yardım	Gruplar arası	289,61	72,40	4		
	Gruplar içi	8142,62	16,12	505	4,49	,001*
	Toplam	8432,23		509		
Yakınlık Duygusundan kaynaklanan yardım	Gruplar arası	259,61	64,90	4		
	Gruplar içi	7564,92	14,98	505	4,33	,002*
	Toplam	7824,54		509		
Özgeciliğin toplam	Gruplar arası	20513,15	5128,28	4		
	Gruplar içi	356663,66	706,26	505	7,261	,000*
	Toplam	377176,81		509		

*P<,05

Tablo 7'ye bakıldığında öğrencilerin okudukları fakültenin özgeciliğin düzeylerini durumlarını belirlemek amacıyla kullanılan ANOVA testi sonuçlarına göre özgeciliğin toplam puanları ile tüm alt boyutlarında fakülte değişkeni anlamlı bir

farklılık oluşturmaktadır ($p<,05$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla LSD testi uygulanmıştır.

Tablo 8: Özgeciliğin Fakülte Değişkenine Ait Ortalama Puanları

	N	Gönüllü Faaliyetlere Katılma	Maddi Yardım	Travmatik Durumlarda Yapılan Yardım	Yaşlı ve Hastalara Yardım	Fiziksel Güce Dayalı Yardım	Eğitim Sürecinde Yardım	Yakınlık Duygusundan Kaynaklanan Yardım	Toplam
Edebiyat Fakültesi	103	27,72	24,62	25,72	16,70	20,33	20,88	21,47	157,48
Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi	104	23,46	22,55	24,72	16,04	18,89	19,67	19,76	145,12
İslami İlimler Fakültesi	102	28,09	24,70	26,68	17,47	20,78	21,00	21,49	160,24
Sağlık Bilimleri Fakültesi	101	25,91	22,91	25,22	16,38	19,57	19,59	20,63	150,23
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	100	22,66	22,67	25,39	16,52	18,30	19,11	20,04	144,69
Toplam	510	25,57	23,49	25,54	16,62	19,58	20,05	20,68	151,57

Tablo 8 incelendiğinde İslami İlimler Fakültesinde okuyan öğrencilerin puanları özgeciliğin tüm alt boyutları ve özgeciliğin toplam puanları açısından Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi ile İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde okuyan öğrencilerin puanlarından anlamlı derecede daha yüksektir. Edebiyat Fakültesinde okuyan öğrencilerin gönüllü faaliyetlere katılma, maddi yardım, fiziksel güce dayalı yardım, eğitim sürecinde yardım ve yakınlık duygusundan kaynaklanan yardım puanları, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi ile İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde okuyan öğrencilerin puanlarından anlamlı derecede daha yüksektir. Edebiyat Fakültesinde okuyan öğrencilerin travmatik durumlarda yapılan yardım, yaşlı ve hastalara yardım puanları ile diğer fakültelerle arasında anlamlı derecede bir fark saptanmamıştır. Sağlık Bilimleri Fakültesinin gönüllü faaliyetlere katılma, maddi yardım ve fiziksel güce dayalı yardım puanlarının da İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin puanlarından, ayrıca gönüllü faaliyetlere katılma puanı da Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi puanından da anlamlı derecede daha yüksektir.

Tablo 8 incelendiğinde fakülte bazında özgeciliğin alt boyutları ve toplam puanda İslami İlimler Fakültesinde okuyan öğrencilerin puanları Edebiyat Fakültesi dışındaki diğer fakültelerden anlamlı derecede yüksek çıkmıştır. Edebiyat Fakültesi ile de anlamlı fark çıkmasa da sayısal oran olarak puanları daha yüksektir. Daha sonra Edebiyat Fakültesinde okuyan öğrencilerin diğer fakültelerden özgeciliğin alt boyutlarından travmatik durumlarda yapılan yardım, yaşlı ve hastalara yardım dışındaki boyutlarda anlamlı derecede yüksek çıkmıştır. Kimter de yaptığı çalışmada İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin dindarlık düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna

ulaşarak bu sonucu alınan dinî eğitim ve bilgilerin insan kişiliği üzerindeki etkisi olarak görmüş ve bunları içselleştiren bireylerin dindarlıklarının bu faktörlerden etkilendiğini ifade etmiştir.⁵⁴ Başka bir araştırmada iyilikseverliğin din eğitimi ve öğretiminin de üzerinde önemle durulduğu ve toplumda yerleşmesi için çaba gösterilen önemli kavramlardan bir tanesi olduğu, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin bu doğrultuda iyilikseverliğe fazlaca önem vermelerinin oldukça anlamlı olduğu ifade edilmiş ve benzer sonuca ulaşılmıştır.⁵⁵ Ümmet (2012)'in de yaptığı araştırma sonucunda İlahiyat Fakültesinde okuyan öğrencilerin özgeci davranışı gösterme düzeyleri yüksek çıkmıştır. Bunu öğrencilerin din eğitimine ve inanca bağlamaktadır. Arslan - Tunç (2013), İlahiyat öğrencilerinin en yüksek "iyilikseverlik" adı altında toplanan değerlere yönelim gösterdiği sonucuna varmıştır.

Edebiyat Fakültesinde okuyan öğrencilerin puanlarının diğer fakültelerden yüksek çıkması özellikle aldıkları formasyon derslerinin özgeci davranışa etkisi olabilir. Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarıyla özgeci davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyerek iki değişken arasında aynı yönde bir ilişkinin olduğunu tespit edilmiştir. Öğretmenlik mesleğine yönelik olumlu tutumlara sahip olan bireylerin daha özgeci davranışları, öğretmenlik mesleğinde başkalarının yararına fedakârca davranmanın önemini kavramış olmalarından ileri gelebileceğini ifade etmektedirler.⁵⁶ Duru, yaptığı araştırmada yardım ilişkisi ile öğrenim görülen arasında Eğitim ve Sosyal Bilimler öğrencilerinin yardım etme düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna vararak benzer bir sonuca ulaşmıştır.⁵⁷ Bazı araştırmacılar yaptıkları çalışmada sonucuna göre sınıf öğretmenlerinin diğer bölümlere (branşlara) göre daha özgeci olduklarını ifade etmektedirler.⁵⁸ Ümmet, öğretmenliğin insanları anlama ve onlara yardım etme gibi çeşitli değerleri içerdiği için özgeci davranışları barındırması gerektiğine değinmektedir.⁵⁹ Duru, çalışmasında iktisat, hukuk ve ekonomi gibi bölümlerde okuyan öğrencilerin özgeci düzeylerinin daha düşük çıkmasını insanlarla iletişimlerinin daha az olmasıyla ilişkili olduğunu ifade etmiştir.⁶⁰

⁵⁴ Kimter, "Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi", 78.

⁵⁵ Mehmetoğlu, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi", 145.

⁵⁶ İsmen - Yıldız, "Öğretmenliğe İlişkin Tutumların Özgecılık ve Atılganlık Düzeyleri Açısından İncelenmesi", 159.

⁵⁷ Duru, "Öğretmenliğe İlişkin Tutumların Özgecılık ve Atılganlık Düzeyleri Açısından İncelenmesi", 28.

⁵⁸ Onatır, "Öğretmenlerde Özgecılık ile Değer Tercihleri Arasındaki İlişki; Mutaftılar, Özgecılık Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Öğretmen Özgeciliği Üzerine Bir Araştırma", 124.

⁵⁹ Ümmet, *Üniversite Öğrencilerinde Özgecılık Davranışının Transaksyonel Analiz Ego Durumları ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi*, 12.

⁶⁰ Duru, "Öğretmenliğe İlişkin Tutumların Özgecılık ve Atılganlık Düzeyleri Açısından İncelenmesi", 29.

2.5. Sınıf Düzeyine Göre Dindarlık ve Özgecili Düzeyleri

Araştırma kapsamındaki üniversite öğrencilerinin dindarlık ve bu değişkenlerin alt boyutlarına ilişkin puanlarının sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaşma durumlarını belirlemek için ANOVA testi uygulanmış ve bulgular Tablo 9'da verilmiştir. Daha sonra farklılığın hangi gruplar üzerinde olduğunu tespit etmek için de LSD testi uygulanmıştır.

Tablo 9: Sınıf Düzeyine Göre Dindarlık Puanları ANOVA Testi Sonuçları

		Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	df	F	p
İnanç	Gruplar arası	4618,19	1154,55	4	5,941	,000*
	Gruplar içi	98134,67	194,32	505		
	Toplam	102752,87		509		
Ahlak	Gruplar arası	6384,51	1596,12	4	7,667	
	Gruplar içi	105128,30	208,17	505		
	Toplam	111512,81		509		
İbadet	Gruplar arası	6659,23	1664,80	4	5,118	
	Gruplar içi	164258,14	325,26	505		
	Toplam	170917,38		509		
Dindarlık (Toplam)	Gruplar arası	47701,75	11925,43	4	7,043	
	Gruplar içi	855037,95	1693,14	505		
	Toplam	902739,70		509		

*P<,05

Tablo 9'a bakıldığında öğrencilerin okudukları sınıf düzeyinin dindarlık ve alt boyutları puanlarını etkileme durumlarını belirlemek amacıyla kullanılan ANOVA testi sonuçlarına göre dindarlık toplam puanları ile alt boyutları üzerinde sınıf düzeyi değişkeni anlamlı bir fark yaratmaktadır ($p<,05$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla LSD testi uygulanmıştır.

Tablo 10: Dindarlık Ölçeğinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Ait Ortalama Puanları

	N	İnanç	Ahlak	İbadet	Toplam
Hazırlık	17	82,23	81,41	77,00	240,64

1. Sınıf	126	81,29	77,78	68,74	227,82
2. Sınıf	116	80,06	78,90	64,40	223,37
3. Sınıf	144	76,40	73,03	63,25	212,70
4. Sınıf	107	73,57	70,25	60,69	204,52
Toplam	510	78,04	75,23	64,79	218,08

Tablo 10 incelendiğinde dindarlığın alt boyutları olan inanç, ahlak ve ibadet boyutlarında hazırlık sınıfı ve 1. sınıfta okuyan öğrencilerin puanları, 3 ve 4. sınıfta okuyan öğrencilerin puanlarından anlamlı derecede daha yüksektir. 2. sınıfta okuyan öğrencilerin inanç ve ahlak puanları, 3 ve 4. sınıfta okuyan öğrencilerin puanlarından anlamlı derecede daha yüksek olmasına rağmen, 2. sınıfta okuyan öğrencilerin ibadet puanları, hazırlıkta okuyanlara göre anlamlı düzeyde daha düşüktür.

Tablo 10 incelendiğinde; hazırlık sınıfından itibaren 4. sınıfa doğru gidildiğinde (2. sınıfın ahlak boyutu hariç) inanç, ahlak ve ibadet boyutları ile toplam puanlarda sürekli bir düşüş yaşandığı görülmektedir. Öğrencilerin üniversite döneminde her geçen sene düşüş yaşıyor olmaları aldıkları eğitimle veya üniversite yaşantısı durumuyla açıklanabilir. Bodur ve Korkmaz yaptıkları araştırmada, hazırlık sınıfından dördüncü sınıfa doğru gidildikçe dindarlık azalmakta tespitinde bulunarak benzer bir sonuca ulaşmışlardır.⁶¹

Araştırma kapsamındaki üniversite öğrencilerinin özgeciliğin ve bu değişkenlerin alt boyutlarına ilişkin puanlarının sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaşma durumlarını belirlemek için ANOVA testi uygulanmış ve bulgular Tablo 11’de verilmiştir. Daha sonra da farklılığın hangi gruplar üzerinde olduğunu tespit etmek için de LSD testi uygulanmıştır.

Tablo 11: Sınıf Düzeyine Göre Özgeciliğin Puanları ANOVA Testi Sonuçları

		Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	Df	F	P
Gönüllü faaliyetlere katılma	Gruplar arası	436,557	109,13	4	2,196	,068
	Gruplar içi	25095,80	49,69	505		
	Toplam	25532,36		509		
Maddi Yardım	Gruplar arası	252,053	63,01	4	2,425	,047*
	Gruplar içi	13123,43	25,98	505		

⁶¹ Bodur – Korkmaz, “İlahiyat Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi”, 342.

	Toplam	13375,49		509		
Travmatik Durumlarda Yapılan Yardım	Gruplar arası	118,91	29,72	4	1,650	,161
	Gruplar içi	9101,35	18,02	505		
	Toplam	9220,27		509		
Yaşlı ve Hastalara Yardım	Gruplar arası	28,90	7,22	4	,648	,629
	Gruplar içi	5634,56	11,15	505		
	Toplam	5663,46		509		
Fiziksel Güce Dayalı Yardım	Gruplar arası	245,53	61,38	4	3,362	,010*
	Gruplar içi	9220,50	18,25	505		
	Toplam	9466,04		509		
Eğitim Sürecinde Yardım	Gruplar arası	147,14	36,78	4	2,242	,063
	Gruplar içi	8285,09	16,40	505		
	Toplam	8432,23		509		
Yakınlık Duygusundan kaynaklanan yardım	Gruplar arası	30,72	7,68	4	,498	,737
	Gruplar içi	7793,81	15,43	505		
	Toplam	7824,54		509		
Özgecilik toplam	Gruplar arası	6190,72	1547,68	4	2,107	,079
	Gruplar içi	370986,09	734,62	505		
	Toplam	377176,81		509		

*P<,05

Tablo 11'e bakıldığında öğrencilerin okudukları sınıf düzeyinin özgecilik puanları ile özgeciliğin alt boyutları puanlarını etkileme durumlarını belirlemek amacıyla kullanılan ANOVA testi sonuçlarına göre; gönüllü faaliyetlere katılma, travmatik durumlarda yapılan yardım, yaşlı ve hastalara yardım, eğitim sürecinde yardım ve yakınlık duygusundan kaynaklanan yardım boyutları ile sınıf değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>,05$). Ancak maddi yardım ve fiziksel güce dayalı yardım puanları ile sınıf değişkeni anlamlı bir fark yaratmaktadır ($p<,05$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla LSD testi uygulanmıştır.

Tablo 12: Özgecilik Ölçeğinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Ait Ortalama Puanları

	N	Maddi Yardım	Fiziksel Güce Dayalı Yardım	Toplam
Hazırlık	17	26,11	22,17	165,17
1. Sınıf	126	23,98	20,32	155,10
2. Sınıf	116	23,48	19,14	150,88
3. Sınıf	144	23,50	19,06	149,25
4. Sınıf	107	22,50	19,45	149,12
Toplam	510	23,49	19,58	--

Tablo 12 incelendiğinde maddi yardım ve fiziksel güce dayalı yardım boyutlarında hazırlık sınıfı okuyan öğrencilerin puanları, 2, 3 ve 4. sınıfta okuyan öğrencilerin puanlarından anlamlı derecede daha yüksektir. 1. sınıf okuyan öğrencilerin maddi yardım puanları, 4. sınıfta okuyan öğrencilerin puanından ayrıca fiziksel güce dayalı yardım boyutunda 1. sınıfta okuyan öğrencilerin puanları, 2. sınıf ve 3. sınıfta okuyan öğrencilerin puanlarından anlamlı derecede yüksektir.

Hazırlık sınıfı okuyan öğrencilerin özgeciliğin alt boyutları olan maddi yardım ve fiziksel güce dayalı yardım boyutlarında 2, 3 ve 4. sınıflardan anlamlı derecede daha yüksektir. 1. sınıfta okuyan öğrencilerin maddi yardım puanları 4. sınıfta okuyan öğrencilerin puanlarından ve 1. sınıfın fiziksel güce dayalı yardım puanları 2 ve 3. sınıfın puanlarından anlamlı derecede daha yüksektir. Buna benzer başka araştırmalarda farklı sonuçlar mevcuttur. Akbaba, yaptığı çalışmada 1 ve 2. sınıftaki üniversite öğrencilerinin özgeci eylemlerinin arttığını ancak 3. sınıftan itibaren bir düşüş yaşandığını tespit etmiştir. 1 ve 2. sınıftaki öğrencilerin kimlik oluşturma çabası ve sosyal ilişkiler kurma isteği ile özgeci davranışlarda artışa neden olduğunu söylemektedir. Bireylerin 3. sınıftan itibaren dünya görüşlerinin belirginleştiğini dolayısıyla buna bağlı olarak özgeci eylemlerinin de etkilendiğini ifade etmektedir.⁶² Bazı araştırmacılar yaptıkları çalışmada toplam özgecilik puanlarının sınıf düzeyine göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşmışlardır.⁶³ Kasapoğlu, yaptığı çalışmada 3. sınıfta okuyan öğrencilerin 1. sınıfta okuyan öğrencilere göre özgecilik düzeyleri

⁶² Akbaba, Grupla Psikolojik Danışma; Mehmetoğlu, “Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi”, 145.

⁶³ Acar – Apak, “Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, 107; Yıldırım – Topçuoğlu, “Özgeciliğin Çeşitli Demografik Değişkenlerle İncelenmesi: Sakarya Örneği”, 47; Güliz Kaçar Banbal, *Hemşirelik Öğrencilerinin Özgecilik Düzeyleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010).

daha yüksek çıkmıştır.⁶⁴ Yapılan bazı araştırmalarda sınıf düzeyinin özgecilik üzerinde anlamlı farklılık oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁶⁵

SONUÇ

Bu araştırmada, Mardin Artuklu Üniversitesinde okuyan lisans öğrencilerinin dindarlık ve özgecilik ilişkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu ilişkinin farklı sosyo-demografik faktörlerle (cinsiyet, fakülte ve sınıf) arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Bu araştırmada elde edilen bulgulara göre; öğrencilerin dindarlık ve özgecilik düzeyleri arasında olumlu yönde bir ilişki çıkmıştır. Çünkü ibadet, dini inancın gereğini yapmak anlamına gelmektedir. İbadetlerin bireyi iyi bir insan yapma işlevi göz önünde bulundurulduğunda, ibadetlerini yerine getiren bireylerin toplumsal ilişkileri de olumlu etkilenmektedir. Özgeci eylemlerin de toplumsal yönü dikkate alındığında birbiriyle ilişkili olması kaçınılmaz olmaktadır. Bu sonuca göre bireylerin daha fazla özgeci eylemlere yönlendirilmesi için dinin etkisinin de göz ardı edilmemesi gereken bir parametre olduğu dikkatten kaçmamalıdır. Özellikle bu yön, farklı açılardan incelenerek çalışma konusu olabilir.

Öğrencilerin dindarlık ve özgecilik düzeylerinin cinsiyet değişkeni yönünden anlamlı farklılıkları bulunmuştur. Dindarlık ve cinsiyet arasında, erkek öğrencilerin inanç düzeylerinin kız öğrencilerden daha yüksek olduğu; kız öğrencilerin ise ibadet düzeylerinin erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Özgecilik ile cinsiyet arasında ise kız öğrencilerin özgeciliğin tüm alt boyutlarında erkek öğrencilerden anlamlı derecede daha yüksek çıkmıştır. Kızların erkeklerden daha yüksek özgeci düzeye sahip olmaları, kızların erkeklere göre fitraten daha duygusal olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Bunun yanında bireylerin cinsiyete göre yetiştirilme tarzları ve toplumsal roller de bu sonucun nedenlerinden biri olabilir.

Dindarlık ve özgecilik düzeylerinin öğrencilerin okudukları fakülte değişkeni ile karşılaştırıldığında fakülte grupları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. İslami İlimler Fakültesi öğrencilerinin dindarlık düzeyleri Edebiyat Fakültesi hariç diğer tüm fakültelerin puanlarından anlamlı derecede yüksek çıkmıştır. Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin dindarlık düzeyleri de diğer fakültede okuyan öğrencilerin düzeylerinden anlamlı derecede yüksek çıkmıştır. Özgecilik ve fakülte değişkeni arasında da İslami İlimler Fakültesi, Edebiyat Fakültesi dışındaki diğer fakültelerden, anlamlı derecede yüksek çıkmıştır. Edebiyat Fakültesinde okuyan öğrencilerin de özgecilik düzeyleri diğer fakültelerden anlamlı derecede daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuç, İslami ilimler ile edebiyat fakültesindeki öğrencilerin sosyal bilimler alanında eğitim görüyor olmalarından kaynaklanıyor olabilir.

⁶⁴ Kasapoğlu, *İyilik Hali ve Özgecilik*, 122.

⁶⁵ Akbaba, Grupla Psikolojik Danışma, 147; Kasapoğlu, *İyilik Hali ve Özgecilik; Yıldırım – Topçuoğlu*, “Özgeciliğin Çeşitli Demografik Değişkenlerle İncelenmesi: Sakarya Örneği”, 49.

Dindarlık ve özgecılık düzeylerinin öğrencilerin okudukları sınıf düzeyi değişkeni ile karşılaştırıldığında sınıf düzeyi grupları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Hazırlık sınıfı öğrencilerinin dindarlık düzeyleri diğer sınıflarda okuyan öğrencilerden (2. sınıf hariç) anlamlı derecede daha yüksek çıkmıştır. 2. sınıfta okuyan öğrencilerin inanç ve ibadet puanları 3. ve 4. sınıfta okuyan öğrencilerin puanlarından anlamlı derecede daha yüksek çıkmıştır. Üniversite eğitiminin son yıllarında öğrencilerin daha yüksek gelecek kaygısı yaşamları ve kişisel işlerine daha çok zaman ayırmaları bu sonucun kaynaklarından biri olabilir.

KAYNAKÇA

- Abuzar, Celil. "Dinin Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkisi". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (2011): 143-153.
- Acar, Muhammet Cevat - Apak, Hıdır. "Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri ile Özgecılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Toplum ve Sosyâl Hizmet Dergisi* 28/1 (2017): 93-112.
- Akbaba, Sırrı. *Grupla Psikolojik Danışmanın Sosyal Psikolojik Bir Kavram Olan Özgecılık Üzerindeki Etkisi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994.
- Arslan, Mustafa - Tunç, Esra. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimlerindeki Farklılaşmalar". *Değerler Eğitim Dergisi* 11/26 (2013): 7-39.
- Avcı, Dilek vd. "Hemşirelik Öğrencilerinde Empati-Özgecılık İlişkisi ve Özgeci Davranışın Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi* 2 (2013): 108-113.
- Ayten, Ali. *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.
- Ayten, Ali. "The Relationship between helping behaviors, religiosity and life satisfaction. A case study on Turkish Muslims". *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 3 (2017): 7-25.
- Bodur, Hüsnü Ezber - Korkmaz, Sezai. "İlahiyat Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30 (2017): 329-351.
- Çelik, Yusuf. "Kur'an'da İbadet", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (2014): 203-219.
- Dağcı, Abdullah. *Pozitif Psikoloji Bağlamında Umudun Dindarlıkla İlişkisi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Duru, Erdinç. "Öğretmen Adaylarında Empatik Eğilim Düzeyinin Bazı Psikososyal Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 12 (2002): 21-35.
- Feyizli, Hasan Tahsin. *Feyzu'l Furkan Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*, İstanbul: Server İletişim, 2013.
- Günör, Recep Batu. *Modern Ahlak Felsefesinde Özgecılık*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

- Harputlu, İlke. *Dini Tutum ve Özgecili İlişkisi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara. TDV Yayınları, 2013.
- İşmen, Esra. - Yıldız, Armağan. "Öğretmenliğe İlişkin Tutumların Özgecili ve Atılganlık Düzeyleri Açısından İncelenmesi". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 42 (2005): 151-166.
- Kaçar Banbal, Güliz. *Hemşirelik Öğrencilerinin Özgecili Düzeyleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Karaca, Faruk. *Ölüm Psikolojisi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2000.
- Karaca, Faruk. *Din Psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 2011.
- Karaca, Rüveyda. *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Kasapoğlu, Figen. *İyilik Hali ve Özgecili*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2017.
- Kayıklık, Hasan - Kalgı, Mehmet Emin. "Dinsel Yaşayış Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2017): 1-19.
- Keskin, Y. Mustafa. "Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme". *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/2 (2014): 7-21.
- Khalınbaylı, Kamala. - Taş, Besra. "Üniversite Öğrencilerinde Özgecili ve Mükemmeliyetçilik Anlayışı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 14/20 (2019): 1564-1593.
- Kıraç, Ferdi. *Dindarlık Eğilimi, Varoluşsal Kaygı ve Psikolojik Sağlık*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Kıraç, Ferdi. "Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık Eğilimi ve Anlam Duygusu". *Mukaddime* 7 (2013): 165-178.
- Kızılgeçit, Muhammed. *Din Psikolojisinin 100'ü*. Ankara: Otto Yayıncılık, 2017.
- Kimter, Nurten. *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- Kitab-ı Muhaddes. Eski ve Yeni Ahid. Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1995.
- Köktaş, M. Emin. *Türkiye'de Dinî Hayat*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1993.
- Köse, Ali. - Ayten, Ali. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.
- Mehmetoğlu, Ali Ulvi. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (M.Ü. İlahiyat Fakültesi Örneği)", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2006): 133-167.
- Mutafçılar, Işıl. *Özgecili Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Öğretmen Özgeciliği Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Onatır, Melahat. *Öğretmenlerde Özgecili ile Değer Tercihleri Arasındaki İlişki (İstanbul ili, Anadolu Yakası Örneği)*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Onay, Ahmet. *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim*. İstanbul: Dem Yayınları, 2004.

- Özafşar, Mehmet Emin vd. *Hadislerle İslam Hasbılık ve İsar Bölümleri, 3. Cilt*. Ankara DİB Yayınları, 2015.
- Özcan, Zeynep. "Empati ve Dindarlık İlişkisi". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi* 5/8 (2016): 2758-2781.
- Özcan, Zeynep – Erol, Haticeül Kübra. "Üniversite Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (Karabük Örneği)". *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 4 (2017): 913-947.
- Saracel, Nüket vd. "Psikolojik ve Etik Egoizm Açısından Altı Vakanın Değerlendirilmesi". *İş Ahlakı Dergisi* 7/1 (2014): 57-93.
- Şen, Ali. "Eğitim ile Bencillik İlişkisi: Dumlupınar Üniversitesi Örneği". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5/7 (2016): 1892-1904.
- Uçanok, Başak. "Çalışma Ahlakının Kontrol Odağı, Dindarlık ve Demografik Değişkenlerle İlişkisi". *M.Ü. Örgütsel Davranış Anabilim Dalı Bülteni* 9 (2004): 3-18.
- Ümmet, Durmuş. *Üniversite Öğrencilerinde Özgecilik Davranışının Transaksiyonel Analiz Ego Durumları ve Yaşam Doyumu Bağlamında İncelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Ümmet, Durmuş vd. "Özgecilik (Altruizm) Ölçeği Geliştirme Çalışması", *Değerler Eğitimi Dergisi* 11/26 (2013): 301-321.
- Yapıcı, Asım. *Ruh Sağlığı ve Din, Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*. Adana: Karahan Kitabevi, 2007.
- Yavuzer, Haluk vd. "Öğretmen Özgeciliği Ölçeği: Geliştirme, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 6/3 (2006): 947-972.
- Yener, Dursun. "Tüketici Etnosentrizmini Etkileyen Bir Faktör Olarak Dindarlık" *Uluslararası İktisadi ve İdari İlimler Dergisi* 6/12 (2014): 65-84.
- Yıldırım, Musa - Topçuoğlu, Pınar. Özgeciliğin Çeşitli Demografik Değişkenlerle İncelenmesi: Sakarya Örneği, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 32 (2016):40-53.
- Yıldız, Murat. *Dini Hayat ile Ölüm Kaygısı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.
- Yüksel, Asuman. "İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Empatik Becerileriyle Aile İşlevleri ve Benlik Kavramları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 25 (2009): 153-165.